

Maantieteellistä tieteisfiktiota: elokuvan ja kirjallisuuden tilallisuuksia

KITCHIN, ROB & JAMES KNEALE (2002). *Lost in space. Geographies of science fiction*. 212 s. Continuum, London.

Kukapa ei tietäisi *Star Trek* -tieteissarjan kuolemattomia lausahduksia ”viimeisestä erämaasta” tai ”kartoittamattomista rajaseuduista”. Vertauskuvien käyttö tieteiskirjallisuudessa on yleistä. Kielikuvat useasti ilmentävät spatiaalisia tekijöitä, joiden kautta koettu ympäristö mielletään. Rob Kitchinin ja James Knealen toimittaman kirjan artikkelit käsittelevät tavalla tai toisella tieteiskirjallisuuden ja elokuva- ja musiikkiteollisuuksien tuottamia maantieteellisiä ja tilasidonnaisia mielikuvia, metaforia ja konteksteja. Teoksessa kirjoittavat tutkijat ovat tuttuja kulttuurimaantieteelliseen teknologiatutkimukseen perehtyneille.

Kirja jakautuu 12 artikkeliin. Ne voidaan jakaa kahteen pääryhmään eli tieteiselokuvaa ja -kirjallisuutta käsitteleviin kirjoituksiin. Tekstien yleisenä ohjenuorana on, että niin tekstuaalinen kuin visuaalinenkin tieteisfiktio sisältävät ja tuottavat tietoisuutta spatiaalisesta todellisuudesta. Sen ymmärtämiseksi geometrinen ja kvantifioitavissa oleva tilakäsitys on liian suppea. Erityisesti teoksessa kirjoittavat feministitutkijat korostavat tilallisia voimia ja valtasuhteita sekä kehon merkitystä tulevaisuuden visiointien taustatekijänä.

Teoksen artikkelit avaavat näkökulmia paitsi kirjallisuuden ja elokuvaan myös niiden markkinointiin. Erityisesti elokuvien mainosjulistissa luodaan mielikuvia tulevaisuuden katastrofeista tai uhista. Tieteisfiktio on täten sidottu kuluttajien mielikuviin. Nämä mielikuvat konkretisoituvat taloudellisina kulutus päätöksinä ja viihdeteollisuuden kasvuodotuksina. Tieteiselokuvan genre kehittyikin paitsi alkuperäiskirjallisuuden myös kaupallisten tekijöiden vaikutuksesta. Esimerkiksi tietokonepeleistä ideansa ammentavat tieteiselokuvat ilmentävät aiemman tuotteen (peli) kautta luotua uutta viihdetuotetta (elokuva).

Elokuvia käsittelevät kirjoitukset ovat temaattiselta sisällöltään perin yhtenäisiä. Niiden yleisenä lähtökoh-

tana on arvioida kaupunkikuvausten visualisointia ja tulevaisuuden urbaaneja sosiaalisia rakenteita. Kaupungit kuvataan usein taloudellisesti ja sosiaalisesti eriarvoisina yksikköinä. Useissa teknopessimistisissä kuvauksissa markkinakapitalismi on jakanut ihmiset erityisryhmiin, joilla on rajoitetut mahdollisuudet käyttää kaupungin eri tiloja. Kirjoittajat pyrkivät tuomaan esiin näitä kysymyksiä elokuvien ympäristökuvauksien kautta. Stereotyyppinen kuvaus köyhien asuinalueesta tulevaisuuden kaupungissa visualisoidaan pääsääntöisesti pimeänä, likaisena ja sateisena kun taas rikkaiden asuinalueissa aurinko paistaa ja vauraus kukoistaa.

Teoksen kirjallisuutta käsittelevillä artikkeleilla ei ole yhtä tiivistä temaattista yhteyttä kuin elokuvaa analysoiduilla kirjoituksilla. Artikkeleissa tutkitaan muun muassa J. G. Ballardin, N. Stephensonin, M. Piercen ja S. Robisonin kirjoittamia tieteiskirjallisuuden klassikoita, joista on tehty myös runsaasti filmatisointeja. Tieteenfilosofisilta lähtökohdiltaan artikkelit pohjautuvat jälkistrukturaaliseen, konstruktivistiseen ja jälkimoderniin tapaan tulkita ja ymmärtää kulttuurisia ilmiöitä.

Useissa kirjoituksissa tieteisfiktiota käytetään keinoon ymmärtää luonnon ja ihmisen välistä suhdetta. Kirjoittajat pyrkivät tällöin hahmottelemaan teoreettisia suuntaviivoja, joita mielikuvituksellisilla visioilla on tulevaisuuden ihmisyhteisöjen kehittymisen kannalta. Teknologian uppoutuminen osaksi ihmiskehoa on yksi esimerkki näistä suuntaviivoista. Kolme tekstiä pohjautuukin feministiseen kulttuurintutkimukseen, joissa tieteisfiktio syvin olemus nivoutuu kehoon ja kehollisiin erilaisuuksiin. Näitä erilaisuuksia ovat sukupuoleen, ihonväriin ja varallisuuteen liittyvät valta-asetelmat. Teknologian kehittyminen tuo oman lisänsä kehollisesti sidottuun erilaistumiseen.

Kirjan artikkelit eivät ole tutkimustekstejä, koska yhtä poikkeusta lukuun ottamatta niissä ei määritellä varsinaista ongelmaa tai kysymystä eikä niissä myöskään esitetä konkreettisia tuloksia. Kirjoitukset ovat lähinnä tulkintoja, joiden apuna on käytetty kulttuurintutkimuksessa esitettyjä näkökulmia. Avainsanoja

ovat historiallisuus, subjektiivisuus ja kehollisuus. Kirjoitusten ensisijaisena tarkoituksena lienee herättää tietoisuus tekijöistä, jotka mahdollisesti ovat erilaisten fiktiokertomusten taustalla. Nämä sidokset ovat kuitenkin enemmän esimerkinomaisia arvioita kuin analyysin tuottamia tuloksia.

Artikkelikokoelma tarjoaa yleiskuvan kulttuurisesta mediatutkimuksesta, jota on höystetty maantieteellisellä ajattelulla. Toimitetuissa teoksissa näyttää nykyhetkellä olevan sääntönä temaattisen hajanaisuuden suosiminen tietoisena valintana. Asialla on hyvät ja omat huonot puolensa. Teos on enemmän julkaisusarjamainen kokoelma tekstejä kuin eheä kokonaisuus. Toimittajat tämän mainitsevatkin (s. 18) toden samalla, että kirjan tarkoituksena on inspiroida jatkotutkimusta.

Mielestäni kirjoituksista ansioitunein on Barney Warfin artikkeli, jossa arvioidaan toteutumattomia historioita eri aikakausien murroksissa. Tyypillisimpänä esimerkkinä vaihtoehtoisista historioista Warf pitää spekulatiota toisen maailmansodan lopputuloksesta: ”Millainen maailma meillä nyt olisikaan jos Saksa olisi voittanut?” (s. 21) Kirjoitus ei täten käsittele tieteisfiktiota sinänsä, mutta se on selvästi tieteellisestä otteeltaan kokoelman vankin teksti. Hyvää toimituksellista silmää osoittaa päätös sijoittaa kirjoitus ensimmäiseksi kappaleeksi johdannon jälkeen.

Oloni kirjan lukemisen jälkeen on kaksijakoinen. Niille lukijoille, joille humanistinen maantiede, kulttuurintutkimus ja ranskalainen filosofia ovat tuttuja, tämä toimitettu teos ei tarjoa paljonkaan uutta. Kirjan artikkelit toistavat useasti toisiaan ja tulkinnoissa ei päästä toteamusta ”hetkellisyys ja kehollisuus ovat tärkeitä” pidemmälle. Vielä kun teksteissä ei varsinaisesti tutkita mitään, niin analyttisyyttä tai systematiikka kaipaavalle kirja ei tarjoa mielekästä luettavaa. Toisaalta niille, jotka eivät ole perehtyneet jälkistrukturalistiseen ajatteluun tai tieteisfiktioon kieleen, kirja tarjoaa hyvän johdannon. Teoksen kieli lienee kuitenkin vaikeaselkoista asiaan täysin perehtymättömälle. Näin ollen *patriarkalisuuden, kehollisuuden ja kielellisyyden* kaltaisten käsitteiden hallinta olisi eduksi kirjaa lukiessa.

Lopuksi totean, että kirjan otsikko on mielenkiintoisempi kuin sen sisältö. Yhdessäkään tekstissä ei esimerkiksi nojauduta elokuvien tekijöiden tai tieteiskirjailijoiden haastatteluihin. Niiden avulla moneen tekstiin olisi saatu huomattavasti vankempi aineisto ja se tieteellinen ote, jota jäin eniten kaipaamaan. Tällaisinaan kirjan artikkelit ovat enemmän tai vähemmän kirjoittajiensa mielipiteitä ja siten myös helposti kritisoitavissa.

TOMMI INKINEN
Tietoyhteiskuntainstituutti,
Tampereen yliopisto